

BRUGERVENLIGHED, INTERAKTION OG LETTILGÆNGELIGHED

KUBIS er i fuld gang med at skifte de trykte bøger ud med e-bøger – og lade brugerne bestemme, hvilke der skal indkøbes. Vi samler op på et projekt med betydelig strategisk rækkevidde.

INGBRITT BUTINA, IRB@KB.DK, DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Den 1. november 2011 gik et omfattende tre-årigt e-bogs-projekt i gang i KUBIS. Kort fortalt går det ud på at gå over til stort set udelukkende at anskaffe elektronisk litteratur og at lade bogvalget være styret af brugernes ønsker. Projektet har betydelig strategisk rækkevidde. Fire fakultetsbiblioteker er deltagere, nemlig NAT/SUND, LIFE og FARMA samt SAMF for litteratur vedr. økonomi og social science.

Hverken e-litteratur eller forsøg med brugerdrevet bogvalg for en begrænset del af indkøbsbudgettet er nyt. Det nye er den massive satsning på begge områder på én gang; her er KUBIS med et forlags ord *first movers*.

Skiftet til e-bøger falder især naturligt for brugerne inden for vådområderne. I dag er mange af brugerne nået dertil, at findes litteraturen ikke elektronisk, så findes den slet ikke.

Bøger til tiden

KUBIS-NAT/SUND har købt e-bøger i mange år. Det drejer sig om pakker fra store forlag som Springer, Elsevier, Palgrave m.fl. Brugerne kender dem, og statistikken viser en stærkt øget benyttelse på bekostning af de trykte bøger, så brugerparatheden er helt klart til stede. Som ved de trykte bøger er omkring en tredjedel af titlerne i e-bogspakkerne ubenyttede, men rabatordningerne gør det alligevel attraktivt i forhold til PDA (Patron Driven Acquisition).

Skiftet fra biblioteksstyret indkøb af bøger (*just in case*) til brugerdrevet (*just in time*) giver først egentlig mening, hvis der kan skaffes adgang uden ventetid. Det kan opnås via e-bøger og PDA samtidig.

Der er også økonomi i det. Undersøgelser har vist, at tre år efter anskaffelsen er op mod en tredjedel af bøgerne ubrugte, og det vil være ønskeligt, om der kan ændres på det. Uden for universitetsbibliotekernes budgetter anskaffer institutterne på f.eks. Københavns Universitet mange bøger for at dække lokale behov. Disse behov vil i høj grad, om ikke fuldstændigt, kunne dækkes ind af e-bøger under den fælles ordning,

især hvis disse midler tilflyder universitetsbibliotekerne til fælles bedste. Derfor er skiftet samfundsmæssigt fornuftigt.

Det lyder jo alt sammen meget enkelt, men desværre er udfordringerne mange.

Begrænsninger fra forlagene

Det er ingen nyhed, at ophavsretten er kompliceret, og at forlagene ønsker at sikre sig mod uretmæssig brug af deres bøger. De har derfor implementeret forskellige former for DRM, Digital Rights Management. Forlagene er stadig usikre på, hvordan e-bøger kommer til at påvirke bundlinjen, og det gælder ikke kun de danske.

Det er med til at skabe en beklagelig tendens til at begrænse brugernes muligheder, fx i form af, hvor længe, man kan "låne" en bog, printbegrænsninger mv. Der er set fuldstændig låste filer, som kun kan læses på skærmen, men hverken printes eller downloades; det giver ikke en god brugeroplevelse. Her udnyttes mediet ufuldstændigt, hvilket i realiteten forsinker udviklingen.

De store forlag skaber gennem deres egne DRM-metoder og flere sæt afvigende krav til kunderne. Aggregatorene, som forhandler systemer, der rummer bøger fra flere forlag, skal opfylde alle krav på én gang, og er derfor henvist til at tilbyde mindste fællesnævner. Det første kan være besværligt for bibliotekerne, det andet uhensigtsmæssigt.

Udfordringerne ved PDA

Skiftet fra *just in case* til *just in time* rummer både tekniske og økonomiske udfordringer.

Indførelsen af PDA fungerer på den måde, at katalogen beriges med en stor mængde poster, som frit kan søges og frit kan bruges. For forlagspakkerne er der ikke tale om egentlig PDA. Købet sker på baggrund af benyttelsesstatistikken, mens det for aggregatorens vedkommende sker, så snart en bruger har brugt bogen i 5-10 minutter.

De tekniske aspekter handler bl.a. om noget så simpelt som brugeroplevelsen, hvor nogle produkter lader meget tilbage at ønske. Herudover skal inddragelsen i katalogen gøres smidigere end nu, og under alle omstændigheder skal de tilbudte produkter kunne tale med bibliotekets systemer.

De økonomiske aspekter drejer sig primært om budgetstyring. Når man så at sige slipper anskaffelsesansvaret løs, risikerer man at miste budgetkontrol, og det skal undgås, typisk ved at der indføres et fagdelte budgetloft.

KUBIS har intensiveret deres markedsføring af e-bøger på alle platforme.

Det skal sikres, at der i mindst muligt omfang forekommer e-poster på bøger, som biblioteket i forvejen har i trykt form, og denne automatiske deduplikering af poster er heller ikke mulig. Derfor må man pt. ty til nødløsninger, fx en årstalsgrænse – her drejer det sig om aggregatorerne – hvor de e-bøger, som stilles til rådighed i det store og hele er nyere end skæringspunktet mellem traditionelt bogkøb og PDA.

Den manglende mulighed for lokal tilretning er et problem. Der kan fx være ønske om at bruge andre sprog end engelsk og justering af den procedure, brugeren skal igennem for at få fat i en bog.

Aftalerne – hvor mange?

I dag kan NAT/SUND nøjes med to aftaler vedrørende leverance af trykte bøger, men det er snart en saga blot. Der er mange spillere på markedet for e-bøger, og der må indgås mange aftaler, hvis hele udbuddet skal dækkes ind.

Generelt er billedet, at forlagene giver bedre muligheder end aggregatorerne vedr. DRM, brugervenlighed og lokale løsninger. Til gengæld tilbyder aggregatorerne ”ægte” PDA, et større volumen end forlagene enkeltvis og også enstrengede løsninger (selv om de ikke altid synes at virke). Forlagsaftalerne er altså bedre for bibliotekerne end aggregatorernes, mens de sidste er nødvendige, hvis hele spektret skal dækkes ind.

Dette scenarium med forhandlinger til mange sider er en udfordring, såvel for de store biblioteker, som for de små og mellemstore, som næppe selv vil være i stand til at løfte opgaven. For at undgå uacceptable aftaler, er det vigtigt, at bibliotekernes forhandlere selv har et vist mindstemål af teknisk indsigt, og at de hele tiden holder linjen tilbage til de PDA-kyndige teknikere varm.

Nye muligheder – nye begrænsninger

E-bøgerne har ændret KUBIS markedsføring. Vi har pushet e-bøgerne over for brugerne, og i takt med, at der kommer færre og færre nye trykte bøger på hylderne, bliver denne markedsføring intensiveret. Det kommer til at ske på alle platforme: Direkte over for de fremmødte brugere, elektronisk, via hjemmesiden, via sociale netværk som Facebook og via andre eksterne medier. Infospecialisternes kompetence på området holdes naturligvis ajour, så der kan ydes kompetent vejledning over for brugerne.

Samlet set giver e-bøgerne nye muligheder og nye begrænsninger. En vigtig begrænsning er, at e-bøger ikke kan bruges frit. Har man ikke fjernadgang, må man hen på biblioteket eller skaffe sig print fra bogen, ofte mod betaling. Det går imod den frie låneret, men universitetsbibliotekerne er primært sat i verden for at betjene universiteterne. Fri låneret eller ej, så er det et vilkår, vi ikke kommer uden om, fordi en stadig større del af den videnskabelige litteratur fremover kun udkommer elektronisk.

Googler man ”Patron Driven Acquisition”, får man 213.000 fund. Det er et område i vækst, og e-bøger og PDA er genstand for indlæg på konferencer og projektrapporter; de fleste, om ikke alle, drejer sig om forsøg over kortere tid og/eller en mindre del af budgettet. KUBIS er med i front, fordi projektet drejer sig om (næsten) hele budgettet for de berørte biblioteker, og fordi projektet strækker sig over 3 år.

Vi er kun lige begyndt, men der tegner sig allerede en række klare krav/ønsker til de tilbudte produkter: Flere modeller og mulighed for tilpasning af produkterne til lokale behov. Der skal udvikles enklere regler for DRM osv. Sidst, men bestemt ikke mindst, skal brugen også forbedres; det kan sammenfattes i blot tre ord: Brugervenlighed, interaktion og lettilgængelighed. ●